

Sanalla sanoen – ühe sõnaga?

JUHA-MATTI ARONEN

Tarton yliopisto

MARGIT KUUSK

Tarton yliopisto

Tiivistelmä. Artikkelissa käsitellään, miten viron ja suomen sanastoa tulisi opettaa ja mitä siitä pitäisi erityisesti ottaa huomioon. Opetustyössä eteen tulleita vaikeita sanoja on luokiteltu ja pohdittu, miksi hyvää vastinetta on vaikea löytää ja miksi toisen kielen sana saattaa tuntua paremmalta. Aineistona ovat toisaalta opiskelijoiden kirjoitelmat ja käännösharjoitukset, toisaalta nojaan kirjoittajien omiin kokemuksiin ja kielitajuun.

Avainsanat: sanasto; käännösvaikeudet; kielenopetus; suomi; viro

1. Taustaa

Seminaarin kutsussa pyydettiin pohtimaan, mitä uutta suomen tai viron opettajat ovat toista kieltä opettaessaan havainneet omasta äidinkielestään. Opettamiseen motivoi usein juuri samalla itse oppiminen ja uuden havaitseminen. Paljon mielenkiintoista on lähisukukielten opetuksen ja oppimisen kannalta ääntämyksessä, rektioissa, lauserakenteissa, sanajärjestyksessä ja muussa, mutta hedelmällisimmältä tuntui tällä kertaa kuitenkin sanastokysymysten ja -vaikeuksien tarkastelu.

Artikkelimme aiheena ovat sanat, joille ei tahdo löytyä helposti hyvää käännösvastinetta viroksi tai suomeksi. Olemme poimineet niitä toisaalta opiskelijoiden kirjoitelmista ja käännösharjoituksista, toisaalta nojaamme omiin kokemuksiimme oppitunneilta ja kielitajuumme. Toimimme molemmat Tarton yliopistossa lehtoreina ja vastaamme yhdessä suomen alkeiskurssien opetuksesta. Margit Kuusk on jo pari vuotta tut-

kinut sekä suomalaisten että virolaisten opiskelijoiden tekemiä sanastovirheitä. Juha-Matti Aronen opettaa Tarton yliopistossa mm. Käytännön suomea 2 -kurssia, jonka opiskelijoilla on jo hyvä suomen taito (lopussa keskimäärin Eurooppalaisen viitekehyksen C1). Sen keskusteluissa ja käännösharjoituksissa törmätään vähän väliä sanoihin, joiden kääntäminen tuntuu vaikealta tai välillä lähes mahdottomalta. Olemme myös tarkkailleet, milloin Tarton suomalainen turvautuu vironkieliseen sanaan suomesaana tai päinvastoin.

Tämän artikkelin kirjoittaminen on ollut osaltaan oman kielitaitomme hiomista, kahden eri äidinkieltä puhuvan opettajan päivittäistä dialogia. Aihe ei ole yksiselitteinen eikä helppo, mutta siitä puhuminen ja sanaston opettaminen on otettu innostuneesti vastaan. Opettajat ja opiskelijat tarvitsevat tarkennuksia ja työkaluja vaikeiden kohtien ratkaisuun.

2. Miten sanastoa tulisi opettaa?

Suomea ja viroa vieraana kielenä opettaneet ovat pohtineet muutamissa artikkeleissa sanaston opetuksen kysymyksiä (Flint 1993; Hahmo 1993; Aalto 1994, Saarso 2000). Yleinen havainto on, että liian usein opiskelijan sanavaraston ajatellaan karttuvan itsestään tai opiskelijalle annetaan pitkiä sanalistoja, joiden oletetaan siirtyvän aktiivisesti hallittavaan sanavarastoon. Sanaston opiskelu ei saa olla vain pönttämistä eikä epäsystemaattista opetusta, jossa oppilas jätetään yksin sanaluetteloiden kanssa. (Aalto 1994: 100).

Sanaston opettamisen keinoksi tarjotaan erilaisia luokitteluja. Sirkka-Liisa Hahmo tekee kolmijaon omiin sanoihin, lainoihin ja johdoksiin (Hahmo 1993: 16–23). Eija Aalto puolestaan kehottaa tekemään eron sanaston kasvattamisen ja sen vakiinnuttamisen välille (Aalto 1994: 101), ja Aili Flint pohtii verbien semanttisia ryhmittelyjä (Flint 1993: 77–80). Sanaston opetuksessa pidetään tärkeänä sekä kielitietoa että oppimistapojen riittävää vaihtelua. Olemme havainneet työssämme saman. Suomea opiskeleva virolainen nuori on varmaankin lukion äidinkielen opetuksen ansiosta yleensä valmis vastaanottamaan myös

kielitietoa, vaikei filologi olisikaan. Toisaalta olemme huomanneet, että on hyödyllisintä antaa samoista sanoista riittävän erilaisia harjoituksia: tekstin lukemista, kysymysten tekoa ja niihin vastaamista, kirjoitusharjoituksia ja roolileikkejä.

Suomi ja viro ovat lähisukukielinä sanaston opetuksessakin erityisasemassa suhteessa sekä muihin Virossa tai Suomessa opettaviin kieliin että suomen ja viron opettamiseen muunkielisille. Hahmon esittämän luokituksen mukaiset omat sanat ja vanhimmat lainasanat ovat kielillemme yhteisiä, ja niiden opetuksessa tilanne on samanlainen kuin hänen havainnoimiensa germaanisten kielten kesken. Lähisukukieltä opiskellessa sanavarasto kasvaa helposti.

“Älykäs oppilas oivaltaa nopeasti, että äidinkielen sanoja tietyllä tavalla muuttamalla saadaan vieraan kielen usein samanmerkityksinen sana. Pitää vain oppia ne tapaukset, joissa on merkitysero, ja ne vieraan kielen sanat, jotka eivät ole samaa alkujuurta.” (Hahmo 1993: 14.)

Osan tällaisista merkityseroista ja erilähtöisyyksistä voi esittää oppimisen alkuvaiheessa, mutta lähisukukielissä on paljon sanoja, joiden opetus on enemmänkin sanatiedon laajentamista ja syventämistä.

Jo alussa on myös helppo kiinnittää huomiota samankaltaisuuksiin sananmuodostuksessa. Suomen sarja *kirja*, *kirjasto*, *kirjoittaa*, *kirjallisuus*, *kirje*, *kirjailija*, viroksi *raamat*, *raamatukogu*, *kirjutada*, *kirjandus*, *kiri*, *kirjanik* on virolaiselle helppo omaksua omaa kieltä muistuttavan johto-opin ansiosta. Vaikeampaa se lienee englannin pohjalta: *book*, *library*, *to write*, *literature*, *letter*, *author* (vrt. Aalto ym. 2003: 19–22).

“Aidossa kommunikaatiossa tulee niin syntyperäiselle kielenpuhujalla kuin kielenoppijallekin tämän tästä tilanteita, joissa täsmällistä tai tilanteeseen sopivaa ilmaisua ei yhtäkkiä löydykään. Silloin tarvitaan erilaisia strategioita, joiden avulla haluttu viesti saadaan kuitenkin ilmaistua: esim. nonverbaalisia keinoja tai kiertoilmaisuja.”

(Aalto 1994: 109.)

Myös opettaja tarvitsee strategian, miten toimia tunnilla tuhkatiheään vastaan tuleviin kysymyksiin. “Miten suomeksi sanotaan *suhtlema*? Jos

soomlasel veab, mitä hän sanoo? Miksi *kiireet jalat* ei käy? Miten *viihdyn* sanotaan viroksi? Mitä tarkoittaa, että Virossa on paljon *ärapanemist*?” Opettajan tulee miettiä sanaston sisäistä rakennetta ja muuttumista, eikä sanaston vaikeampia osia pidä sivuuttaa tai pelätä opetuksessa.

“Suurin haaste lieneekin sitten sen [= sanaston sisäisen rakenteen luonteen] välittäminen opiskelijoille sopivan kokoisina annoksina sanaston kollokaatiotendenssien, frekvenssien ja tyyliminAISuuksien mukaisesti siten että oppijat tuntevat omaksuneensa sen omin päin.”

(Flint 1993: 85.)

3. Mitä sanastosta tulisi erityisesti ottaa huomioon?

Erityistä huomiota lähisukukielten välisessä opetuksessa pitäisi kiinnittää kollokaatioihin, ns. pulmasanoihin ja monimerkityksisiin sanoihin. Viro-suomi leksikaalisista kollokaatioista Tarton yliopistossa on kirjoitettu BA-työ (Jaanits & Riet 2000) ja kollokaatioiden opettamisesta suomen kielen tunnilla pedagogisten opintojen opinnäyte (Jaanits & Keba 2001). Näiden pohjalta Suomen Viron-instituutti julkaisi teemottain jaotellun sanasto- ja harjoitusvihon (Jaanits & Keba 2004).

Niin sanottujen selvien pulmasanojen omaksuminen ei ole vaikeaa. Selvillä pulmasanoilla tarkoitamme sanoja, joilla on kielissä selvästi erilaiset merkitykset, esim. *hallitus* (viroksi ‘home’). Yksittäisiä virheitä tehdään silti niissäkin molemmin päin: *Kalle on rahutu ja rohke* (pro *julge; rohke* ‘runsa’), *ammuttiin kolme laskua* (pro *laukausta; lasku* ‘arve’). Enemmän virheitä aiheuttavat sanoista ne, joilla on osittain yhtenevät merkitykset. Opiskelija valitsee tällöin usein homonyymien eli sanan, joka on äidinkielessä olemassa, vaikka kyseisessä lauseessa väärässä merkityksessä. Esim. *huoneeni ikkunasta paistavat talot* (pro *näkyvät*; mutta *aurinko paistaa* ‘päike paistab’) ja *Mari püüdis Liisalt lugema midagi* (pro *palus*; mutta *püüdis kala* ‘pyysi kalaa’).

Eniten virheitä sananvalinnassa tulee monimerkityksisissä sanoissa. Esim. *Carmen Kassit, kes on hästi tuntud mudel mitte ainult Eestis, aga ka mujal Euroopas* (pro *modell; malli* ‘mudel, näidis, makett, mall, modell’).

jne). Tapauksessa *talon edessä on koripallon aukio* (pro *väljak* ‘aukio, aukeama, tori’) sanakirjasta ei ole apua. Ainoa tie oikeaan olisi tarkistaa suomalais-virolaisesta sanakirjasta. Siinä *koripallo*-sanojen yhteydessä on myös *koripallokenttä*, jonka merkityksenä ‘korvpalliväljak’.

Esimerkeistä huomataan, että sanakirja tarjoaa käännösvastineen, mutta ei useinkaan kerro laajuudesta tai suhteesta muihin semanttisesti läheisiin sanoihin. Merkityksiä kannattaa etsiä myös toisensuuntaisesta sanakirjasta. Internet on tullut apuun yksikielisten sanakirjojen rinnalle, ja sen hakuohjelmien avulla on nopea tarkistaa, millaisiin yhteyksiin, minkälaisen sanojen seuralaiseksi mikäkin sanakirjan tarjoamista vaihtoehdoista sopii.

4. Mitä ei voi sanalla sanoa?

Olemme luokitelleet vaikeasti kääntyviä sanoja ja pohtineet, miksi vastinetta on vaikea löytää. Millaisia ryhmiä tällaisista sanoista muodostuu? Onko syynä yhteiskunnan ja kulttuurin erilaisuus, erilainen vieras vaikutus vai lähisukukielten välilläkin eri tavoin toimiva logiikka?

Sanat esitämme semanttisina ryhminä aakkosjärjestyksessä. Ensimmäisessä käsittelemme aina vironkielisiä sanoja ja niiden jälkeen suomenkielisiä. Jos sanakirja tarjoaa vastineen, se on sanan jälkeen puolilainausmerkeissä. Jos käyttämämme sanakirjat (Kokla ym. 1996; Pihel & Pikamäe 1993; Soome-eesti suursõnaraamat 2003) eivät tarjoa käännöstä, on sen merkkinä ‘-’. Omat lisäyksemme ja ehdotuksemme on erotettu nuolella (→).

4.1. Toisenlainen yhteiskunta

Helppoimpia ymmärtää ovat vaikeasti kääntyvät sanat, jotka liittyvät suoraan yhteiskuntaan tai kulttuuriin ja niiden eroihin. Näiden sävyn opiskelijatkin tavallisesti tajuavat ja hyväksyvät tosiasian, ettei sanalla sanoen voi kääntää, vaan asia tarvitsee tuekseen pidemmän selityksen. Opettaja huomaa näiden avulla entistä selvemmin oman kielensä kult-

tuuripiirin rajallisuuden. Suomen ja viron sanastoissa on tämänlaisia eroja a) yhteiskuntaan (varsinkin neuvosto-aikaan), b) ammatteihin, c) ruokaan ja d) vaatetukseen liittyvissä sanoissa.

Virosta suomeen:

- a) *aktus* 'juhlatilaisuus, juhlatoimitus, akti'
defitsiit 'vajaus'
haltuura '–' → keikka, viraapellyö, työn tuloksesta *susi*
kommunaalmaksed '–' → vuokran lisäksi maksettavat asunnon kuukausittaiset maksut; talot eivät ole asuntoyhtiöitä vaan asioita hoitava yhdistys tai ulkopuolinen yritys, siksi *yhtiövastike* ei ole tarkka vastine
malev 'maleva' → muinaisvirolaisten sotajoukko; kesätyöleiri
mittetulundusühing (MTÜ) '–' → voittoa tavoittelematon yhdistys
pinginaaber 'pulpettitoveri, penkkitoveri' → tiiviimpi suhde, istuttiin koko koulu-aika vierekkäin
režiim 'hallitustapa, hallitusjärjestelmä, hallintojärjestelmä, järjestys, elämäntapa, kuri'
sokutama 'petkuttamalla myydä, pakottaa ostamaan; järjestää, hankkia; toimittaa, hommata'
vilistlane 'koulun entinen oppilas; yliopiston, korkeakoulun entinen opiskelija' → 'alumni' mutta käytössä enemmän ja arkisemmin
- b) *perearst* '–' → terveyskeskuslääkäri, omalääkäri
- c) *hõbeheik* '–' → tavallinen, seitiä muistuttava, pakasteena myytävä kala
sepik 'karkeista vehnäjauhoista valmistettu hiivaleipä'

Suomesta viroon:

- a) *erämaa* 'könnunmaa, kõrvemaa, tagamaa; kõrb; jahimaa' → vaikeutta lisää viron *eramaa* 'yksityisalue'
porttikielto 'sissepääsukeeld' → *sissepääsukeeld* on kuitenkin laajemmin "pääsy kielletty"
rekisteröity yhdistys ry. 'registreeritud ühendus' → MTÜ?
rokuli 'vaba päev, tööluus' → kuitenkin viron *tööluus* on vain pinnausta, mutta suomalaisittain epävirallinen rokuloioikeus on joskus hyvällä työntekijällä
valomerkki 'valgussignaali' → restoranis tuledega märku andma
yleishyödyllinen yhdistys '–'

- b) *toimittaja* 'ajakirjanik, lehemees; toimetaja; hankija; tarnija; agent' → virolainen ammattijako on tarkempi: *ajakirjanik, toimetaja, keeletoimetaja, korrektor* (missä vaiheessa toimittajasta tulee oikolukija?)
vahtimestari 'kooliteenija, uksehoidja, portjee, valvur'
- c) *viili* 'erilise juuretisega hapendatud hapupiim' tai 'soojendatuna hapendatud piim'
- d) *nilkkurit* 'poolsaabas' → ainoastaan nilkkaa ulottuva jalkine
pistokkaat 'kannast lahtised kingad'

Niinkin arkiset asiat kuin ruoka-ajat tuottavat vaikeuksia. Virolaisen voi olla vaikea hahmottaa päivällisen ja illallisen eroa, sillä tapana on syödä selvästi kolme ateriaa *hommiku-*, *lõuna-* ja *õhtusöök*. Entä *yöpala* ja *väli-pala* ('kerge öine sööming' ja 'oode; kerge eine')?

Uusille asioille pohditaan Suomessa aktiivisesti omakielisiä vastineita kuten *soluasunto* 'ühiskorter (üliõpilaste ühiskorter, milles igapäev on oma tuba, köök ja vannituba on ühised)', mutta esimerkkejä on myös siitä, että Virossa on keksitty naseva sana: *kobarkino*, joka tarkoittaa elokuvateatteria, jossa on monia pieniä saleja, eikä vanhaan malliin yhtä suurta.

4.2. Vierasperäiset sanat, jotka eivät kuitenkaan vastaa toisiaan tai joita jommassakummassa ei käytetä

Yleisyydessä ja ymmärrettävyydessä voi olla eroja:

Virosta suomeen:

Suomen *demagogia* 'kansankiihotus, poliittinen kiihotustoiminta' (Tur-tia 2001); viron *demagoogia* 'demagogia'. Virolainen oikeakielisyyssanakirja (ÖS 1999) antaa merkitykseksi 'hämamine, eksiteele viimine tõe moonutamise ja pettelubadustega' eli väärillä perusteluilla tms. harhaan johtaminen eikä siten sama kuin suomen *demagogia*. Virossa sana on johdoksineen nykyään laajasti käytössä: *demagoog, demagoogiline, demagoogitsema*.

juubel 'riemujuhla, vuosipäivä' → vain pyöreitä vuosia täytettäessä.

nišš 'seinäsyvennys'. ÖS 1999 antaa merkitykseksi 'orv, seinätühe; höivamata koht', näistä viimeinen (*höivamata koht* eli vielä täyttämätön tai

vapaa paikka) tuntuu nykyvirossa jopa ensisijaiselta ja on produktiivinen, esim. *nišitoode, firmal tuleb leida oma nišš* → erikoistuote, markkinarako, erikoistua. Suomen *nissi* tai *nišši* sivistysanakirjassa (Turtta 2001): ‘komero, syvennys muurissa tai seinässä; ekologinen lokero’ on yleisesti ottaen paljon tuntemattomampi.

normaalne. Viron puhemielessä sanotaan: *ole normaalne*; suomalainen kertoo: *normaalisti teemme* → yleensä, tavallisesti. Harhaan on ajautunut oppija kirjoittaessaan: *elokuva oli normaalinen* → puheessa sopisi “ihan ok”.

Suomesta viroon:

reviiri. Vastaavasti suomessa tavallinen *reviiri* on virossa vain asiantuntijoiden terminä *reviir*.

4.3. Merkityskentän laajuudessa on niin isoja eroja, ettei sanoja voi pitää tarkkoina vastineina

Näitä kannattaa opettaa tarkasti, koska ne esiintyvät kielessä niin usein. Ne tuntuvat hyviltä sanoilta, joita opettaja vieraassa kielessä käyttämään totuttuaan kaipaisi samassa laajuudessa äidinkieleensäkin.

Virosta suomeen:

avaldus ‘lausunto, julkilausuma, hakemus, anomus’ → myös (irti)sanoutuminen, pyyntö, julistus, toteamus, lomake

korralik ‘kunnollinen, kunnon, kelpo; siivo, siveä, säädyllinen, nuhteeton; kelvollinen, laatuun käypä’

sõita ‘ajaa, ajella, matkustaa, matkustella, matkata, harv. matkailla, lähteä, kulkea’ t-paidan painatuksena “*Loom kõnnib, inimene sõidab*”, *sõidan kooli* (ei tarvitse tarkemmin kertoa, millä kulkuneuvolla)

tubli ‘kunnon, kelpo, hyvä, rehti’ → yksikään ei välitä arkiviron oikeaa laajuutta ja sävyä

Suomesta viroon:

fiksi ‘nupukas, nutikas, terane, teravmeelne, leidlik, arukas, mõistlik, viisakas, vastutulelik, kombekas, korralik, viks’

kämpä ‘soojak, barakk, palgiparvetajate onn; tuba, korter’

reilu ‘tubli, korralik, aus, puhas, hea, otsekohene, siiras, tõeline, kõva, rik-
kalik, helde’
surkea ‘vilets, armetu, kehv, hale, haletsusväärne, niru, halb, alatu, väiklane,
 närune, nurjatu, põlastusväärne...’ yhteensä yli 20 merkitystä
tutkinto ‘eksam, katse, arvestus’ → laajempi käyttö, esim. *tutkintooni kuu-
 luvat kahdet syventävät opinnot* tai *yliopistotutkinto, ylioppilastutkinto*
 ‘keskharidus, kõrgharidus’

Virolaiset opiskelijat käyttävät paljon sanaa *upea*, joka sanakirjassa annetaan viron sanan *tore* käänkösvastineeksi (*tore* ‘komea, upea, uhkea, muheka, suurenmoinen, loistava’) mutta joka sopii vain pieneen osaan sen merkityksestä. *Minulla on upea perhe* kun merkitys on lähinnä ‘mukava perhe’.

4.4. Vastine tuntuu yksinkertaisesti puuttuvan

Tämän luokan sanat ovat ehkä mielenkiintoisimpia ja voivat paljastaa lähisukukieltenkin välillä hahmotuseroja. Samalla näiden oppiminen avartaa ajattelua ja panee suorastaan ihmettelemään, miksei äidinkielenä ole vastaavaa.

Virosta suomeen:

eelistada ‘pitää parempana, suosia’
suhelda ‘seurustella, olla kanssakäymisessä’ → kaikenlaisesta yhteydenpitä-
 misestä, juttelusta, kommunikaatiosta
jooksvalt ‘-’ → jatkuva(haku), toiminnan ohessa; *arvestuse saab jooksvalt* →
 kurssisuoritus annetaan osallistumisesta ja välikokeista eikä tentistä
juurdepääs ‘(luokse)pääsy’ → myös kulkulupa, *juurdepääs dokumentidele* →
 lupa käyttää tai mahdollisuus saada käsiinsä asiakirjoja
kaasa aitama ‘auttaa, avustaa, tukea, myötävaikuttaa, olla mukana, hyödyt-
 tää’
kujundus ‘sommittelu, somistus, somistee’ → laajasti ottaen visuaalisen lop-
 putuloksen tuottavasta työstä, myös kirjan tai lehden taitto, puutarha-
 suunnittelu
laialivalgus ‘hämäräpiirteinen, piirteetön’ *laialivalgus jutt* → puhua ummet
 ja lammet

meeleolukas ‘tunnelmallinen, herkkätunnelmainen’ → myös kiva, hauska
suvaline ‘vapaavalintainen, mielenmukainen’ → puhek. mikä tahansa, joku
 tavallinen, “kunhan on”
turgutama ‘vahvistaa, ruokkimalla hemmotella; elvyttää’
uimane ‘pyörryksissä oleva, huumautunut, huumaantunut’ *soomlased on*
uimased, täna oli uimane päev → hidas, tokkurainen, venyvä

Suomesta viroon:

antoisa ‘tulus, kasulik, rikastav, huvitav, huvipakkuv’
askarrella ‘tegelda, askeldada, talitada, toimetada, nokitseda’
esite ‘tutustav brošüür, prospekt, voldik, buklet, tutvustusleht, reklaam-
 leht’
huoltoajo ‘teenindussõidud, alal, kus muu autoliiklus on keelatud’
karsia ‘välja valida, valikut teha, vähendada, kõrvaldada, välja praakida, eel-
 võistlustel võistelda’ → myös ‘kärpida’
laitos → sanakirja antaa kahdeksan eri päämerkitystä, jo yksin yliopisto-
 maailmassa sopisi ‘kateeder, õppetool, instituut, osakond’
opinnäyte ‘väitekirj, kursusetöö, vms kirjalik töö’ (*tutkimus* versus *opin-*
näyte)
toimisto ‘kontor, kantselai, büroo, amet, osakond’

Edellä ryhmitelyjen lisäksi tulee ottaa huomioon tekstilajit ja tyyli. Toisenkielinen sana voi tuntua paremmalta vaihtoehdolta silloin, kun äidinkielessä on hyvä vastine olemassa, mutta sen tyyli ei sovi käyttöyh-
 teyteen. Toisenkielisen sanan sävyä ei vaistomaisesti tunne. Tartonsuo-
 malainen kertoo uudesta kaupasta: *Kävin vasta pari päivää sitten ekaa
 kertaa uudessa Maximassa ja siähän oli ne salaatit ja se tiski – semmone
 rikkalik. Runtas tai monipuolinen* eivät tunnu sopivan arkiseen jutus-
 teluun ja *hyvä* tai *hieno* eivät ilmaise asiaa riittävästi. Samoin *puhelu*
 tai *puhelinkeskustelu* vaihtuvat helposti *kõneksi* (tai *kõneksi*) virallisen
 sävynsä takia. Toiseen suuntaan erehtyi suomalainen, joka toisen viron
 tunnin päätteeksi huusi opettajalle ovelta iloisesti *Tšau!* – vieraskieli-
 nen sana ei myöskään šokeeraa samoin kuin oma. Siksi virallissävyyiseen
 puhokokeen vastaukseen pääsi virolaisen nuoren suomalaisten arkipu-
 heesta omaksuma: *Meillä koulussa on tietokoneita, mutta ne on ihan
 vanhoja ja paskoja.* Vastaavia tartonsuomalaisten sanavalintoja tyylin,

virolaiseen arjen ja opiskelun sekä kielileikkien takia ovat käsitelleet Annukka Kataja ja Birute Klaas (2003).

5. Yhteenveto

Mitä pidemmälle suomen ja viron opinnoissa on päästy, sitä selvemmin sanastovirheet tulevat esiin. Niitä siis esiintyy vielä silloinkin, kun kielioppisäännöt ja oikeinkirjoitus ovat hallussa. Sanasto- ja tyylivirheistä on vaikeinta päästä eroon. Suomi ja viro läheisinä sukulaiskielinä ovat tässäkin suhteessa erityisasemassa, sillä houkutus kääntää sana sanalta ja etsiä suoraan oman äidinkielen mukaista vastinetta on suuri. Tähän on syynä osaltaan myös kontrastoiva opetusmenetelmä ja suurempien kokonaisuuksien (fraasien ja kollokaatioiden) pienempi huomiointi opetuksessa.

Tässä artikkelissa käsitelimme vaikeasti yhdellä sanalla käännettäviä sanoja, joiden suhteen sanakirjastakaan ei ole aina apua. Suurimman ryhmän näistä näyttävät muodostavan suoraan yhteiskuntaan tai kulttuuriin ja niiden eroihin liittyvät sanat. Huomiota pitää kiinnittää myös samankaltaisiin vierasperäisiin sanoihin, jotka eivät kuitenkaan vastaa toisiaan tai joita jommassakummassa ei käytetä. Oma ryhmänsä muodostavat myös sanat, joiden merkityskenttien laajuuksissa voi olla niin isoja eroja, ettei sanoja voi pitää tarkkoina vastineina. Joissakin tapauksissa vastine tuntuu yksinkertaisesti puuttuvan.

Mitä vaikeammista sanoista suomen ja viron välillä on kyse, sitä tarkemmin opettajan pitää selvittää merkityksiä ja käyttötapoja itselleen, eikä sivuuttaa niitä vaieten opetuksessaan. Olemme tässä artikkelissa pyrkinet nostamaan tällaisia esiin, jotta opettaja olisi oppijan niitä kysyessä valmistautunut selittämään eroja eikä luistaisi tilanteesta kömpelöllä käännöksellä. Vaikeisiin sanoihin pitää kiinnittää erityistä huomiota, niiden käyttötapoja ja konteksteja tulee esitellä ja opiskelijoita opettaa esittämään ajatuksiaan niiden avulla.

Lähteet

- Aalto, Eija 1994. Alussa on sana – systemaattisuutta sanaston opettamiseen. – Minna Suni, Eija Aalto (Toim.). Suuntaa suomenopetukseen – tuntumaa tutkimukseen. Korkeakoulujen kielikeskuksen selosteita 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 93–117.
- Aalto, Eija, Kaisa Tukia, Hanna Männikkö 2003. Matkalla jossakin Suomessa I. Jyväskylän yliopiston kielikeskus, Suomi toisena kielenä -kieliryhmä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Flint, Aili 1993. Suomen sanaston sisäisestä idiomaattisuudesta. – Jyrki Kallio-
koski, Kristi Siitonen (Toim.). Suomeksi maailmalla. Kirjoituksia Suomen
kielen ja kulttuurin opettamisesta. Castrenianum toimitteita 44. Helsinki:
Suomalais-ugrilainen Seura, 76–86.
- Hahmo, Sirkka-Liisa 1993. Mietteitä sanaston opettamisesta. – Jyrki Kallio-
koski, Kristi Siitonen (Toim.). Suomeksi maailmalla. Kirjoituksia Suomen kielen
ja kulttuurin opettamisesta. Castrenianum toimitteita 44. Helsinki: Suo-
malais-ugrilainen Seura, 13–26.
- Jaanits, Kadri, Maarja Keba 2001. Väljendite õpetamine soome keele tunnis. Õpe-
tajakoolituse lõputöö. Tartu: Tartu Ülikool
- Jaanits, Kadri, Maarja Keba 2004. Harjutusi ja teemasid väljendite õpetamiseks
soome keele tunnis. Soome Instituut.
- Jaanits, Kadri, Made Riet 2000. Leksikaalised kollokaatiot: määritelmästä ja ase-
masta kielessä. BA-työ. Tarton yliopiston itämerensuomalaisten kielten
laitos. Tartto: Tarton yliopisto.
- Kataja, Annukka, Birute Klaas 2003. Elämisluvalla lopettajaisiin. Viron suomalai-
sopiskelijoiden suomen kielestä. – Hannele Jönsson-Korhola, Anna-Riitta
Lindgren (Toim.). Monena suomi maailmalla: suomalaisperäisiä kielivä-
hemmistöjä. Tietolipas 190. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ,
300–309.
- Kokla, Paul, Helga Laanpere, Mart Mäger, Arno Pikamäe 1996. Eesti-soome sõna-
raamat. Tallinn: Valgus.
- Pihel, Kalju, Arno Pikamäe 1993. Soome-eesti sõnaraamat. Tallinn: Valgus.
- Saarso, Kristi 2000. Sõnavara õpetamine. Keeleõpetaja metoodikavihik. Tallinn:
TEA Kirjastus.
- Soome-eesti suursõnaraamat 2003. Tallinn-Helsinki: Eesti Keele Instituut, Koti-
maisten kielten tutkimuskeskus.

Turtia, Kaarina 2001. Sivistyssanakirja. Helsinki: Otava.

ÕS 1999 = Eesti keele sõnaraamat: ÕS 1999. 2., parand. tr. Tallinn: Eesti Keele
Instituut.

Juha-Matti Aronen

Tartu Ülikool, soome-ugri osakond

Ülikooli 18

50090 Tartu, Estonia

juha-matti.aronen@ut.ee

Margit Kuusk

Tartu Ülikool, soome-ugri osakond

Ülikooli 18

50090 Tartu, Estonia

margit.kuusk@ut.ee

In a word

JUHA-MATTI ARONEN

University of Tartu

MARGIT KUUSK

University of Tartu

In this article we discuss the teaching of Finnish and Estonian vocabulary to Finnish and Estonian students learning each other's language as a foreign language, and what kinds of issues should receive most attention. We classify difficult words which we have faced while teaching, and try to find out why it is so difficult to find a good translation equivalent for them.

A teacher needs to reflect on the inner structure and the changing of the vocabulary, not ignoring or fearing the more complex parts in teaching. When teaching closely related languages, particular attention needs to be paid on collocations as well as words that look alike but have different meanings in Finnish and Estonian.

We have classified words that are difficult to translate. On the basis of our data the following semantic groups of such words can be distinguished: (1) words that are dependent on different societies, (2) foreign words that look the same but are not equivalent or are not used in the other language, (3) words that have such a wide range of varieties of meaning that they cannot be considered exact equivalents, and (4) words that simply do not seem to have an equivalent.

In addition to this classification, one also needs to keep in mind the genre and style of the text. The use of a foreign word may appear a better solution when there is a good equivalent in the first language, but its stylistic value might not correspond to the context.

The complex the meaning of the word between Finnish and Estonian is, the more accurately teacher needs to clarify meanings and usages to him/herself and not ignore them in teaching. Special attention needs to be attracted to the complex words, their usage and contexts need to be introduced and students need to be taught to present their thoughts with those words.

Keywords: vocabulary; translation; language teaching; Finnish; Estonian